

Muzeum Historyczne w Lubinie

OPERACJA OSTRA BRAMA

LIPIEC 1944

Muzeum
Historyczne
w Lubinie

Park
Leśny
w Lubinie

OPERACJA OSTRA BRAMA

80 LAT PÓŹNIEJ – ODKRYJ HISTORIĘ WILNA

LUBIN | PARK LEŚNY 2024

Radość żołnierzy Armii Krajowej przy wileńskiej katedrze po wypędzeniu Niemców, 13 lipca 1944 r. | Fot. Jakow Chalip/RGAKFD

Przedstawiamy Państwu katalog wystawy *Operacja „Ostra Brama”. 80 lat później – odkryj historię Wilna*, prezentowanej od 5 lipca do 31 sierpnia 2024 roku w Parku Leśnym w Lubinie, przygotowanej z okazji 80. rocznicy tego wydarzenia.

Autor przedstawia okoliczności i najważniejsze etapy związane z przygotowaniem, realizacją oraz skutkami operacji „Ostra Brama”, osadzając je w niezwykle złożonym kontekście historycznym, w jakim zostały zaplanowane.

Ekspozycja upamiętnia żołnierzy Armii Krajowej, którzy w lipcu 1944 roku podjęli próbę uwolnienia Wilna spod okupacji niemieckiej, zanim dotarły tam oddziały armii sowieckiej. Była to najważniejsza operacja zbrojna Okręgu Wileńskiego AK, często postrzegana jako dramatyczny przykład – obok powstania warszawskiego – walki Polaków o niepodległość w czasie II wojny światowej.

Do wystawy wykorzystano ponad 160 fotografii, wśród których dominują zdjęcia archiwalne pochodzące ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej okręgu Wileńskiego „Wiano”, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego. Ekspozycję wzbogacają także mapy, schematy oraz plany działań bojowych. Dodatkowo, prezentowanych jest wiele fragmentów bądź całych artykułów z wileńskiej prasy oraz pism konspiracyjnych Armii Krajowej. Znaczna część materiału ikonograficznego użytego w wystawie pochodzi ze zbiorów prywatnych, w tym również z kolekcji autora.

Wystawa składała się z 30 plasz, każda o wymiarach 100/200 cm. Katalog zawiera tylko niewielką część materiałów umieszczonych na wystawie.

Pierwszą część poświęcono skomplikowanym losom Wilna, miasta, które dwukrotnie przeżywało „wyzwolenie” przez Armię Czerwoną (1920, 1939) oraz relacjom polsko-litewskim. Nie pominięto też opisu zajęcia Łotwy i Estonii przez Sowieców.

Dalej opisano m.in. historię wileńskiej konspiracji niepodległościowej, ale i działania partyzantki sowieckiej oraz próby utworzenia żydowskiej. Nie zabrakło przedstawienia gen. Aleksandra Krzyżanowskiego, ps. „Wilk”, komendanta okręgu Wileńskiego, który organizował i kierował działaniami opozycyjnymi. W dalszej części przeczytać można także o współautorze operacji – Macieju Kalenkiewicz, ps. „Kotowicz”.

Po wyjaśnieniu przyczyn operacji „Ostra Brama” oraz sytuacji przed bitwą, najwięcej miejsca przeznaczono na szczegółowe plany oraz staranne przygotowania do ataku, wskazując równocześnie na problemy z łącznością, braki w wyposażeniu i inne trudności. Z precyzją opisano uderzenie Armii Krajowej oraz kolejne etapy walk przedstawiając zestawienie oddziałów walczących oraz tych, które nie wzięły udziału w operacji.

Następnie przeczytać możemy o stratach poniesionych przez wszystkie zaangażowane strony – Polaków, Niemców oraz Sowieców. Nie zabrakło też opisów zniszczeń, które dotknęły miasto oraz dalekosiężnych konsekwencji dla Polski i Polaków.

Ostatnia część wystawy dotyczy konspiracyjnych wydawnictw w Polsce oraz na Wileńszczyźnie. Prezentuje tajny system drukowania prasy podziemnej oraz funkcjonujące wówczas tajne drukarnie, działające pod konspiracyjnymi nazwami „Farba”.

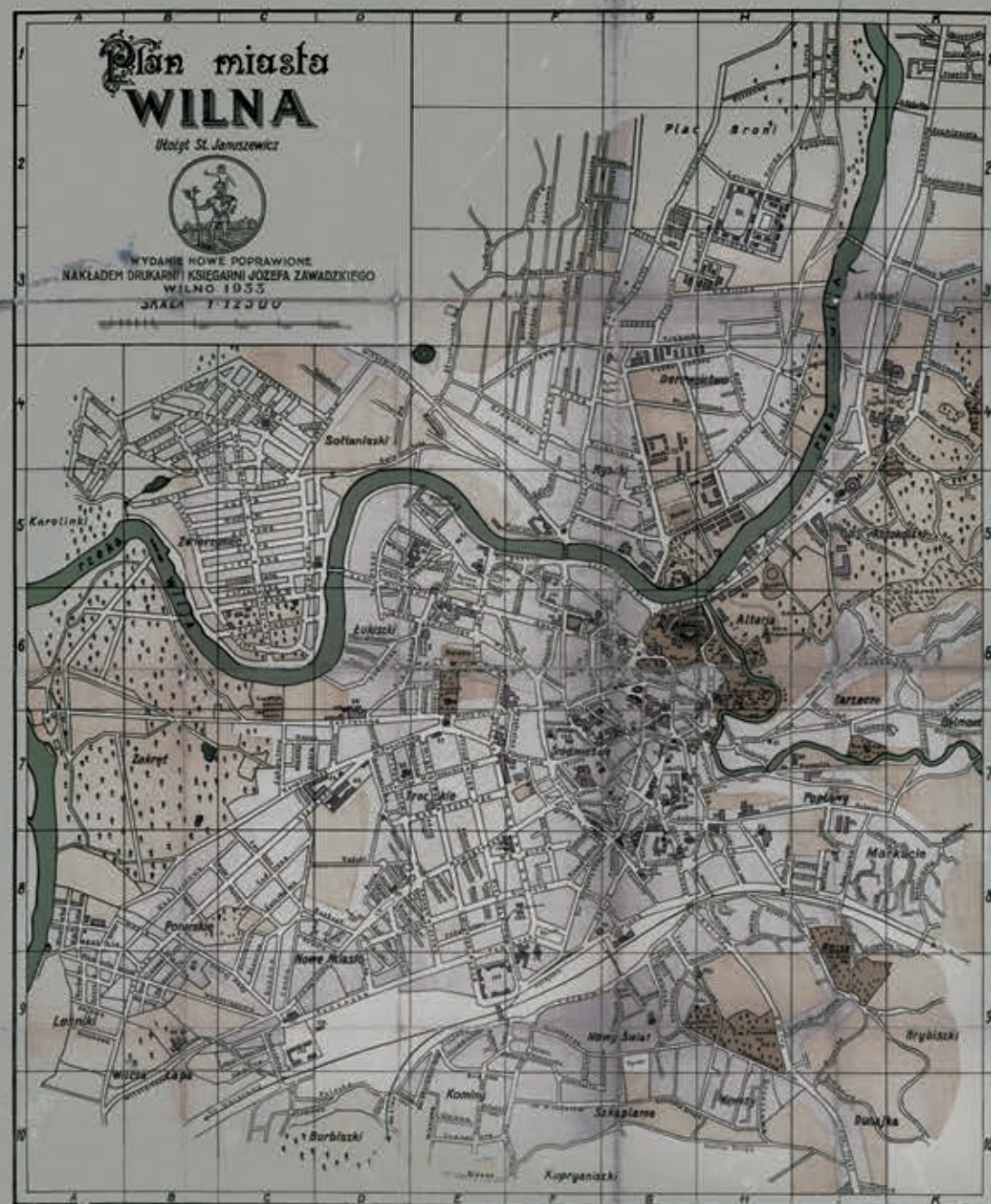
Muzeum
Historyczne
w Lubinie

Park
Leśny
w Lubinie

OPERACJA
„OSTRA BRAMA”

W LAT PÓŹNIEJ - ODKRYJ HISTORIĘ WILNA

Plan miasta Wilna z 1933 r., ułożył St. Januszewicz | Zbiory Marcina Orłowskiego.

Wilno – miejsce wspomnień, bolesnych rozstań i niezłomnej walki o wolność. Dla wielu Polaków, w tym mojego ojca i jego rodziny, to nie tylko miasto na mapie, ale przede wszystkim symbol złożonej i dramatycznej historii. Operacja „Ostra Brama” – jedno z tych wydarzeń, które przez lata było zapomniane z przyczyn politycznych, wraca dziś do świadomości, przypominając o heroizmie, bólu i determinacji mieszkańców Wilna oraz żołnierzy Armii Krajowej.

Jako dziecko słuchałem opowieści ojca o Wilnie – o jego ulicach, dawnych mieszkańcach i miejscach, które miały dla naszej rodziny ogromne znaczenie. Opowieści te przepełnione były tęsknotą za utraconym domem i smutkiem z powodu przymusowego wyjazdu, który na zawsze zmienił losy tysięcy ludzi. Wilno stało się miejscem wygnania, a dramat deportacji jego polskich mieszkańców to jeden z tych bolesnych fragmentów historii, o których nie wolno nam zapominać.

Wystawa *Operacja „Ostra Brama”* przypomina o tych wydarzeniach, o ludziach, których historie zostały zatarte przez zmieniające się granice, polityczne układy i tragiczne decyzje. To opowieść o walce, ale także o stracie – o domu, korzeniach i ojczyźnie, która nagle zniknęła z map. Dziś, po wielu latach, naszym obowiązkiem jest pamiętać o tych ludziach i wydarzeniach. Wystawa ta stanowi hołd zarówno dla tych, którzy walczyli, jak i dla tych, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia swojego miasta.

Patrząc na te obrazy i teksty, wracamy do czasu, gdy nadzieja przeplatała się z rozpaczą, a każdy dzień przynosił nowe wyzwania. Niech ta wystawa będzie dla nas wszystkich przestrogą i przypomnieniem, że historia Wilna, podobnie jak historia mojej rodziny, jest częścią większej, wspólnej polskiej pamięci.

Robert Raczyński
Prezydent Miasta Lubina

2024
PARK LEŚNY
LUBIN, UL. KWIATOWA

Przystąpię więc nie zwlekając do tępienia zdrajców i
ludujących się wrogom, tak jak my to za swoich robin.

Kierownictwo Walki Konspiracyjnej
Okręgu Wileńskiego

■ Apel – wezwanie do Litwinów o walkę z kolaborantami współpracującymi
z Gestapo, wystosowany przez Kierownictwo Walki Konspiracyjnej Armii
Krajowej. Fragment pisma AK „Niepodległość” nr 23 z 15 lipca 1943 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

PARTYZANTKA SOWIECKA

■ Dowództwo sowieckie wykorzystало sprzyjające warunki i zaczęło inicjować powsta-
nie własnej partyzantki. Jej szeregi zasilili tysiące żołnierzy Armii Czerwonej, którzy
pozostali na zapleczu frontu w wyniku szybkich postępów Wehrmachtu, a także ukry-
wający się przed Niemcami Żydzi. Zorganizowano most powietrzny zaopatrujący par-
tyzantów w broń, materiały wybuchowe i propagandowe. Wśród partyzantów obecni
byli oficerowie NKWD czuwający nad realizacją sowieckich planów. Formacje te ata-
kowały węzły zaopatrzenia, lotniska, patrole niemieckiego wojska. Na Wileńszczyźnie,
z powodu specyficznych warunków etnicznych, działalność partyzantki sowieckiej sku-
piała się w dużej mierze na walce z litewskimi oddziałami i polskimi organizacjami
konspiracyjnymi i na brutalnym pacyfikowaniu wsi, które wspierały Polaków lub Litwi-
nów.

...
TERROR PARTYZANTÓW SOWIECKICH
We wsi Ogrodniki k. Olkienik 3 listop. spn-
lili dożanniarze sow. 18 gospodarstw. W
kilka dni później zostało spalone miasteczko
Werniany, również przez bandy sowieckie

■ Informacja z „Kroniki Wileńskiej” zamieszczona w polskim wydaniu
ukazującym się w Wilnie, nr 34 z 18 grudnia 1943 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

PARTYZANTKA ŻYDOWSKA

■ Żydowska usiłowała tworzyć własne siły mogące stawić opór oddziałom nie-
miec, polskim czy białoruskim. Na pograniczu polsko-litewsko-białoru-
skiej formacja złożona z uciekinierów z getta była grupą braci Bielskich.
Wielu z nich było z czwórki braci i kilkunastu innych uciekinierów, potem
Żydami – udało się jej uratować grupę ponad
„bielkę” ukrytą w lasach regionu Nowo-
woselskiego przeciw oddziałom braci Bielskich
i innych mieszkańców

Tej, co w Ostrej świeci Bramie.

Już paręset lat mija
Odkąd Święta Maryja,
Co w Ostrej świeci Bramie,
Na naszych Kresów straży
Przeciw zaborcom wrażym
Polskie uzbraja ramię.

Przecież to się nie stanie,
Aby nowi poganie
Wzięli Twój ołtarz święty.
Gdzie o każdej godzinie
Polska modlitwa płynie
Od czasów niepamiętnych.
Pochyl Twe święte lica
W srebrnym sierpnie księżyca.

W promiennej koronie
I usłysz głos Narodu,
Co Cię znowu od Wschodu
Postanawia dziś bronić.

A ty, dodaj nam siły
I ocal lud swój miły,
Co się do stóp Twych garnie.
Wesprzyj tak nasze dusze,
By męczeńskie katusze
Znów nie poszły na marne.

Weź pod Twoją obronę
Serca nasze skrwawione,
Walce zwycięskiej sprzyjaj !
Uświęć dłońmi jasnymi
Ten szmat Wileńskiej Ziemi,
Ostrobramska Maryja !

Wiersz nieznanego autorstwa, umieszczony na odwrotnej stronie obrazka M. B. Ostrobramskiej, rozdawanego partyzantom wileńskim w lipcu 1944 r.

Zbiory Muzeum Armii Krajowej Okręgu Wilno „Wiano”.

WILNO W GRANICACH II RZECZYPOSPOLITEJ

Pod koniec wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., Armia Polska przeszła do kontrofensywy, która ruszyła z nad rzeki Niemen. Była to okazja do zajęcia przez Polskę spornych terytoriów opanowanych przez współdziałające z bolszewikami wojska litewskie. By nie spowodować międzynarodowego potępienia polskich działań, generał Lucjan Żeligowski, upozorowawszy niesubordynację wobec Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, zajął Wilno i jego okolice, proklamując powstanie Litwy Środkowej. To pozornie niepodległe państwo zostało włączone do Polski 18 kwietnia 1922 r.

— WILNO POTWIERDZIŁO SWĄ POLSKOŚĆ. Pomimo wszystkich wysiłków litewskich, nacisku, gróźb i „poprawek“, ostatnio przeprowadzony spis ludności potwierdził polskość Wilna. Oto jak wyglądają cyfry:

Polaków 97 tys.	Litwinów 33 tys.
Rosjan 30 „	Białorusin. 7 „
Żydów 12 „	

W nast. numerze omówimy szerzej wyniki spisu. Dziś stwierdzamy tylko, że Wilno jest i pozostanie polskim miastem.

Artykuł z wileńskiego konspiracyjnego pisma Armii Krajowej „Niepodległość“ (nr 6/1942) z października 1942 r., który komentował wyniki spisu ludności dokonanego kilka miesięcy wcześniej przez władze okupacyjne

Zbiory Marcina Orłowskiego

WILNO W GRANICACH II RZECZYPOSPOLITEJ

Pod koniec wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., Armia Polska przeszła do kontrofensywy, która ruszyła z nad rzeki Niemen. Była to okazja do zajęcia przez Polskę spornych terytoriów opanowanych przez współdziałające z bolszewikami wojska litewskie. By nie spowodować międzynarodowego potępienia polskich działań, generał Lucjan Żeligowski, upozorowawszy niesubordynację wobec Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, zajął Wilno i jego okolice, proklamując powstanie Litwy Środkowej. To pozornie niepodległe państwo zostało włączone do Polski 18 kwietnia 1922 r.

ROZWÓJ WILNA

Wzrost Wilna w czasie krótkiej wojny i w okresie powojennym, który przetrwał w Wilnie, był głównym motywu kulturowym i gospodarczym w tym okresie. Wzrost Wilna w czasie wojny i w okresie powojennym, który przetrwał w Wilnie, był głównym motywu kulturowym i gospodarczym w tym okresie.

UNIWERSYTET WILEŃSKI I JEGO DZIEJE

Uniwersytet Wileński, założony w 1580 r., był jednym z najważniejszych ośrodków naukowych w Europie Wschodniej. W czasie wojny i w okresie powojennym, który przetrwał w Wilnie, był głównym motywu kulturowym i gospodarczym w tym okresie.

POCHÓWEN SERCA JÓZEF PIŁSUDSKIEGO

Pochówek serca Józefa Piłsudskiego w Wilnie, który przetrwał w Wilnie, był głównym motywu kulturowym i gospodarczym w tym okresie.

ZAJĘCIE LITWY, ŁOTWY ESTONII PRZEZ ZSRS

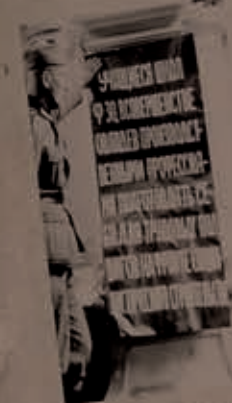
Litewskie czołgi wkraczają do Wilna, 1939 r.
Fot. Wikimedia, lic. GFDL

KRÓTKI OKRES LITEWSKIEGO WILNA

19 września 1939 r., po krótkiej jego obronie przez Polaków, Wilno zajęła Armia Czerwona. 28 października 1939 Sowieci przekazali miasto oraz 20% powierzchni Wileńszczyzny Litwinom. Nowe władze rozpoczęły rządy od wprowadzenia języka litewskiego jako jedyne go urzędowego. Szereg polskich wykładowców akademickich i nauczycieli straciło pracę. Zamknięto gazety ukazujące się w języku polskim. Wielu rdzennych mieszkańców Wilna pozbawiono prawa do nowego obywatelstwa – los ten, oprócz Polaków, spotkał też propolskich Żydów. Sprowadzano do miasta litewskich urzędników, zachęcano Litwinów z głębi kraju do przenoszenia się do grodu Giedymina. Z perspektywy prawa międzynarodowego postępowanie nowych władz było bezprawną okupacją.

ZAJĘCIE LITWY I WILEŃSZCZYZNY PRZEZ SOWIETÓW

Nowe porządki na Wileńszczyźnie nie trwały długo, została ona całkowicie wcielona do Związku Radzieckiego. W lecie 1940 r. Sowieci wystosowali ultimatum, które zostało przyjęte przez Litwinów – na Wileńszczyznę wkroczyła Armia Czerwona, która wsparła utworzenie nowego prosovietckiego rządu. Nastąpiła „czerwona” okupacja Litwy, utworzono Litewską Socjalistyczną Republikę Radziecką ze stolicą w Wilnie. Litewskie siły zbrojne wcielono do Armii Czerwonej, wprowadzono cenzurę, odebrano posiadaczom ziemię, przeprowadzono nacjonalizację banków i zakładów przemysłowych. Policja polityczna NKWD rozpoczęła prześladowania „wrogów ludu” – w tym również polskich mieszkańców Wileńszczyzny. Około 30 tys. Polaków zostało wysiedlonych w głąb ZSRS lub zesłanych na tereny okupowane przez Niemców. W podobny sposób w tym samym czasie Sowieci zajęli również Estonię i Łotwę.

OPERACJA
„OSTRA BRAMA”

80 LAT PÓŹNIEJ - ODKRYJ HISTORIĘ WILNA

Pierwszy numer wileńskiego konspiracyjnego pisma „Niepodległość” z lipca 1942 r. | Fot. Zbiory Biblioteki Narodowej

niepodległość

Nr. 1. WILNO 15 VII. — 31. VII. 1942.

Podajemy namo wydawnictwo w chwili osobliwej, kiedy uciśk okupantów osiąga swe szczytowe nasilenie, — kiedy hitleryzm w przeczu-
ciu swej nieuniknionej klęski wydławuje na bezbronnej ludności krajów
okupowanych swój jad nienawiści nacjonalistycznej w coraz bardziej bru-
talny, bezwzględny i bestialski sposób. Dziesiątki tysięcy rozstrzelanych
i mordowanych bez sądu, — setki tysięcy katowanych po więzieniach i
obozach koncentracyjnych, — miliony deportowanych do pracy niewolni-
czej w przemyśle wojennym Niemcy — oto realizacja „Nowego Ładu” hit-
lerowskiego w Europie.

Ludność polska Wilna i Wileńszczyzny znalazła się w podwójnie
ciężkiej sytuacji: krwawa brutalność niemiecka i, wysługująca się każde-
mu okupantowi nikczemność litewska podły sobie godnie prawie w zamia-
rze całkowitego nas wyniszczenia. — Ogłodzenie miast i wsi przez bez-
względny rabunek rekwizycyjny żywności, — masowe usuwanie Polaków
z pracy, — uznanie nas za bezrobotnych, a w związku z tym przymu-
sowe wywózienie ludności polskiej w wieku od 17—45 lat na roboty w nie-
mieckim przemyśle zbrojeniowym, — branka młodzieży męskiej do służby
pomocniczej w taborach na froncie — oto metody, które ten podwójny o-
kupant względem nas stosuje.

Ala ni naszej nieudolnej postawy nie zdoła złamać, ani zniechęcić
naszej wiary w zbliżającą się chwilę wyzwolenia. Nadejdzie wkrótce
dzień obrachunku, — winowicę naszych krzywd i cierpień poniesie zasła-
żona i surowa kara. Choć wrogie hordy załaty naszą Ojczyznę, — choć pod
ich butem leżymy w chwilaowej niewoli — lecz ducha wolności i godności
w Polakach nie zdolają złamać, — Quislingów, Laval czy Kolliduszów
nie wywołamy doń i nie wyłonimy sądu. Ciągłość naszego bytu pań-
stwowego utraciliśmy, porzucił nas przedstawicielstwo narodowe i bo-
haterska armia polska na obczyźnie oraz legalny Rząd Polski w Londynie,
dzieci którym znaczenie Polski na forum międzynarodowym niepomnie-
nie się wzmocniło. — W oparciu o nielegalne Władze Litki w Londynie
w stosownym momencie chwycimy za broń i na gruzach wrogów odbuduje-
my Niepodległość naszej Najjaśniejszej Rzeczypospolitej, — na wolności,
sprawiedliwości społecznej i poszanowaniu godności ludzkiej opartej.

To też planem naszym pragniemy zadłuszczyć wroga, że i my
w walce nieugięci.

Zadaniem naszego wydawnictwa będzie: — chronić społeczeństwo
polskie przed zalewem wrogiej propagandy, — przed sążeniem jadu za-
kłamania i zwęplenia przez zaprzędną Niemcom legiań prasę polską; —
wobec zakazu słuchania zagranicznych audycji radiowych, informować o
sprawach polskich i podawać istotne wiadomości o przebiegu wojny, np.
komunikatów polskich z Londynu i Ameryki, — wskazywać nieswado-
mym lub chwiejnym właścicielom postaw walczącego Polaka: — wrzesać pi-
nować i zwałować każdy przejaw servilizmu, ugody czy zaprzęstwa w ja-
kieś wiersze społeczeństwa.

W nadziei, że dobrze przysłuchamy się wspólnej, drogiej nam wyz-
wolnej sprawie — oddajemy ten numer do rąk Czytelnika.

REDAKCJA

Deklaracja programowa Rządu Polskiego w Londynie

Rząd Polski w Londynie ogłosił w jesieni ub. roku deklarację pro-
gramową, „Jedności Narodowej”, opar-
tą na wspólności poglądów zarówno
na działalność Rządu podczas wojny
i przygotowania kongresu pokojo-
wego, jak i na podstawowe zasady
odbudowy Polski, jej ustroju wew-
nętrznego i jej roli w nowym powo-
jennym ładu europejskim.

Deklaracja ta głosi: „Głównym
celem Jedności Narodowej jest wyz-
wolenie Niepodległej Polski i wpro-
wadzenie w niej ustroju demokra-
tycznego, po zakończeniu wojny.
Na Jedność Narodową składają się
trzy członki: a) Rząd, b) Rada Nar-
dowa, c) Organizacja i polityczna Krr-
ju. Jedność Narodowa jest nieroz-
walna i obejmuje współdziałanie
stronnictw w i rządzie, Radzie Nar-
dowej i Organizacji i politycznej Krr-
ju.

Trojen Rady Ministrów, jako po-
noszący główną odpowiedzialność za
konstrukcję i bieg prac Rządu, —
przed przedstawieniem Prezydentowi
R. P. wniosku o nominacji Rady Mi-
nistrów, — porozumiewa się co do
jej składu ze stronnictwami Jedności
Narodowej.

Rząd jest narzędziem władzy i wo-

li ogółu obywateli Rzplitej i jej do-
bru służy. Wykluczony jest wszelki
rząd nieodpowiedzialny i niekontrol-
owany przez przedstawicielstwo na-
rodowe. Rząd uznaje za naczelne
swoje zadanie: przez najwydatniej-
szy udział w wojnie i konferencjach
pokojowych, zabezpieczyć bezpo-
średni, rozległy dostęp do morza oraz
granice, dając rękojmię trwałego
rozwoju i bezpieczeństwa Rzplitej
Polskiej.

Nie przesądzając w nieczym przy-
szłego ustroju politycznego i gospo-
darczego państwa, o czym zadecydu-
je kraj po odzyskaniu niepodległości,
Rząd przyjmuje za podstawę, że Pań-
stwo i Polska stać będzie na gruncie
kultury i zasad chrześcijańskich; —
że Polska będzie państwem demo-
kratycznym, opartym na rów-
ności wszystkich obywateli bez róż-
nicy wyznania, rasy i narodowości
wobec prawa i przed urzędami; — na
poszanowaniu wolności jednostki i
praw obywatelskich; — wręczając na
poszanowaniu praw mniejszości na-
rodowych i oskie zamieszkiwanych.

Polska przestrzegać będzie zasady
rządów prawnych, odpowiedzialnych
i kontrolowanych przez Przedstawi-
cielstwo Narodowe, wybrane w ucz-
ciwych wyborach dokonanych na
podstawie tajnego, równego, powo-
żecznego i bezpośredniego głosowa-
nia.

W stosunkach społeczno-gospo-
darczych i oskie urzędowiści zasady
sprawiedliwości, prawo wszystkich do
pracy, ze szczególnym uwzględnie-
niem prawa rzecy włościańskich do
ziemi i jej sprawiedliwego między
nich podziału, oraz prawa rzecy ro-
botniczych i pracowników umysł-
owych do wpływu na produkcję, do
sprawiedliwego udziału w jej owo-
cach, ludzi do ochrony pracy przed
wyrzuceniem, celem ugruntowania ra-
jonalnej wytwórczości społecznej w
interese całej ludności.

Ogłoszenie powyższej deklaracji
wzmocniło niezmiennie pozycję Polski
na forum międzynarodowym. Przed-
stawicielstwo i oskie na przyszłą kon-
ferencję pokojową, — uzbrojone w
program nowoczesnego, demokratycz-
nego, społecznego sprawiedliwego us-
troju i ichi — będzie mogło skutecz-
nie i lepiej bronić naszych interesów.
Musimy więc te zasady nie tylko przy-
jąć, ale je już obecnie jaknajbardziej
rozgłaszać, i oskie wkracza bowiem
na nowy szlak dążeń, zapewnia-
jąc jej należne miejsce i znaczenie
w Nowej Wolnej Europie, a narodo-
wi polskiemu i ludom i oskie zamiesz-
kującym w szranki swobodnego i szcze-
śliwego rozwoju oraz osiągnięcia mo-
ralnego i materialnego dobrobytu.

Jakże jakrawo odbiega ten pro-
gram od projektowanego przez Hitlera
„Nowego Ładu” w Europie, lub skry-
kowanego przez Stalina „ładu komu-
nistycznego” — dwóch systemów to-
talitarnych, wychodzących wpraw-
dzie z innych źródeł, lecz jednako
zakładających i opartych na przemo-
cy, niewolnictwie i wyzysku mas
pracujących, oraz podboju i ujarma-
niu ludów.

Polak czynami stwierdza miłość
Ojczyzny i przywiązanie
do swego Narodu.

Ulotka wydana przez Armię Krajową w Wilnie jednocześnie w trzech językach: niemieckim, litewskim i polskim, pokazująca bestialstwo obu systemów totalitarnych – niemieckiego (Hitler) i sowieckiego (Stalin z tekstem „Dwóch wrogów w przyjaznej współpracy Fabrykanci aniołów”

Zbiory Marcina Orłowskiego

— DALSZA LIKWIDACJA GHETTA ŻYD. W WILNIE. Resztę Żydów usunięto z ghetta w dniach 23—25 września br. Część ich przeniesiono do bloków domów b. gm. żyd. na ul. Subocz. Wielkie ilości Żydów, przeważnie kobiet i dzieci obozowało przez kilka dni pod gołym niebem w ogrodach klasztoru OO. Misjonarzy. Żydom wysiedlanym z ghetta pozwolono zabierać tylko małe węzłki. Cały dobytek musieli pozostawić w ghetcie.

NASILENIE KRWAWEJ TERO (U. Dnia 13 maja znów rozstrzelano w Ponarach 90 Polaków i podobno kilku Litwinów. Siepacze niemieccy i ich pomocnicy z litewskiego „Ipatyngos Buris” (oddział specjalny) z bandytą Weissem na czele, użyli do egzekucji karabinów maszynowych. W drugiej połowie maja aresztowano kilkadziesiąt osób, tak z pośród młodzieży w wieku lat 16—18, jak i młodzieży.

OPERACJA BARBAROSSA I JEJ SKUTKI DLA WILNA

22 czerwca 1941 r. III Rzesza zaatakowała Związek Radziecki. Niemiecka armia parła szybko naprzód zaskakując sowiecką obronę. Już pierwszego dnia wojny Luftwaffe zbombardowało Wilno, a dwa dni później do miasta wkroczył Wehrmacht. Wycofujący się Sowietci zamordowali co najmniej kilkuset więźniów z wileńskich więzień. Wśród ofiar byli zarówno kryminaliści, jak i więźniowie polityczni narodowości polskiej, żydowskiej i litewskiej.

Wiadomości z „Niepodległości” nr 17 z kwietnia, nr 21 z czerwca, nr 29 z października 1943 r. informujące o mordowaniu obywateli różnych narodowości w Ponarach i o likwidacji Getta w Wilnie

Zbiory Marcina Orłowskiego

Niemieckie oddziały zmotoryzowane na ulicach zajętego Wilna, 1 lipca 1941 r.

Fot. Archiwum IPN

LITEWSKIE NADZIEJE. ZAGŁADA. PONARY.

Kronika Wileńska i Nowogródzka

WYSTĘPY BANDYCKIE GEBIETSKOMMISARA WULFFA

Wychowanek hitlerowskiej partii Wulff, w czasie swej inspekcji gminy w Żyżmorach osobiście zastrzelił 4 gospodarzy narodowości litewskiej i 2 polskiej. Oprawcą i katem z powołania okazał się hitlerowski dygnitarz.

NIE CHCĄ IŚĆ POD BOMBY

Mobilizacja na roboty do Niemiec, której podlega 6 roczników nie daje rezultatów. Z 51 gmin zgłosiło się tylko 512 mężczyzn.

WYCZYNY DESANTARZY SOWIECKICH

Część Województwa Wileńskiego i całe Nowogródzkie jest terenem rabunkowym napadów bolszewickich na majątki i zagrody bogatszych chłopów. Jest to z jednej strony dowodem niskiego stanu moralnego oddziałów desantowych, z drugiej zaś strony słabość administracji niemieckiej.

MASOWY MORD ŻYDÓW

Dnia 1 i 5 kwietnia na Ponarach zostało wymordowane w bestialski sposób przez mundurową policję litewską około 4000 żydów: mężów, kobiet i dzieci przywiezionych ze Wschodu (Oszniania, Święciany itp.).

Egzekucja odbywała się w dołach, w czasie przygotowywania, rozbiegano do nóg i wystrzeliwano z karabinów ręcznych i maszynowych. Dzieci mordowano uderzeniem kolby lub uderzeniami podanych butów. Około 1000 żydów wybito na dworcu i w rejonie osiedla, gdy mordowali po wyjściu z wagonów próbowali ucieczki. Trupy leżały kilka dni. Litewski oddział egzekucyjny wywoził około 200 ludzi. Po morderstwie odbyła się orgia grabieży — z trupów zdejmowano resztki ubrań, szukano zębów i pieniędzy. Jako hygieniczne wystawiano ciała, Niemcy, policja litewska i częściowo ludność okoliczna.

KĄŻDY, PRZECIWKO KĄŻDEMU

TERROR PARTYZANTÓW SOWIECKICH
We wsi Ogrodniki k. Olkienik 3 listop. spalili dezaniarze sow. 18 gospodarstw. W kilka dni później zostało spalone miasteczko Worniany, również przez bandy sowieckie

Informacja z „Kroniki Wileńskiej” zamieszczonej w piśmie AK „Niepodległość” ukazującym się w Wilnie, nr 34 z 18 grudnia 1943 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

BANDY ŻYDOWSKIE Plagą osiedli w okolicy Bieliaków są bandy Żydów ukrywających się po lasach. Z nastaniem mroku napadają one na okoliczne wioski i folwarki, rabując żywność, obuwie i ubranie. W razie stawiania oporu ich żądaniom, mordują ludność w bestialski sposób.

W e z w a n i e

DO LITEWSKICH ORGANIZACJI NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH

Zostało przez nas stwierdzone, że bestialskie katowanie więźniów politycznych podczas badania w Gestapo dokonują niemal w y ł ą c z n i e oprawcy z litewskiej Saugumy, pozostający na służbie niemieckiej.

W imię solidarności walki ze wspólnymi wrogami, gnębiącymi zarówno naród litewski jak Polski, — wzywamy konspiracyjne Organizacje Niepodległościowe Litewskie, aby dostępnymi im środkami niezwłocznie położyły kres tej hańbiącej naród litewski procedurze. Tolerowanie we własnym społeczeństwie oprawców i katów jest niedopuszczalne.

Przystąpcie więc nie zwlekając do tępienia swoich zdrajców, występujących się wrogom, tak jak my to ze swoimi robimy.

Kierownictwo Walki Konspiracyjnej
Okręgu Wileńskiego

Fragment pisma AK „Niepodległość” nr 23 z 15 lipca 1943 r.
Zbiory Marcina Orłowskiego

POLICJA BIAŁORUSKA MORDUJE POLAKÓW. W rejonie Baranowicz zostało w ostatnich 2 miesiącach samowolnie aresztowanych i rozstrzelanych bez sądu przeszło 100 Polaków (w tym 17 kobiet) za rzekome sprzyjanie komunistom (!) i współpracę z bolszewikami za czasów sow. okupacji. Mordercy zostali po fakcie zaakceptowani przez Gebietskomisara w Mińsku — Kubego — znanego polakożercę.

Informacja z „Niepodległości” nr 22 z 1 lipca 1943 r. o mordach policji białoruskiej na Polakach.

Zbiory Marcina Orłowskiego

BRYGADY ARMII KRAJOWEJ

Przekształcenie ZWZ w Armię Krajową i powołanie w ramach Armii Krajowej Kierownictwa Dywersji (Kedywu) związane było z intensyfikacją przygotowań do zrywu zbrojnego. Pierwszy oddział partyzancki w okręgu Wilno utworzono w marcu 1943 r. Został on rozbity przez sowiecką partyzantkę pół roku później. Wymierzona w polskie struktury zbrojne działalność Niemców, litewskich kolaborantów oraz sowieckiej partyzantki nie przeszkodziła w odtworzeniu rozbitej brygady i w powstaniu kolejnych. W przededniu operacji „Ostra Brama”, w 1944 r., w skład sił podległych Wileńskiemu Okręgowi AK „Wiano” wchodziły trzy duże zgrupowania (wileńskie, północne i oszmiańskie) liczące 15 brygad i kilkanaście tysięcy żołnierzy Armii Krajowej.

SOWIECKI MORD NA ODDZIALE „KMICICA”

Oddział partyzancki por. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”, który powstał w marcu 1943 r., w sierpniu 1943 r. liczył już 300 żołnierzy. Miał na koncie wiele udanych akcji bojowych – 5 przeciwko Niemcom, 2 przeciw Litwinom i 2 przeciw Białorusinom. 26 sierpnia „Kmicic” wraz ze swoim sztabem zostali zaproszeni do sowieckiej brygady im. Woroszyłowa. Celem spotkania miało być omówienie wspólnego ataku na niemiecko-litewski garnizon w miejscowości Miadzioł. Polska delegacja została uwięziona, przesłuchana i potem rozstrzelana. Następnie kilka brygad sowieckich zaatakowało oddział partyzancki Armii Krajowej oczekujący na powrót swojej delegacji. Łącznie wzięto do niewoli 120 polskich partyzantów. W czasie dwóch egzekucji Sowietci rozstrzelali ok. 80 żołnierzy AK.

Ppor. Antoni Burzyński „Kmicic”
Fot. Zdjęcie przedwojenne,
Archiwum IPN

Grupa partyzantów 1. Brygady AK
Fot. Zbiory Wojskowego Biura Historycznego

Aleksander Krzyżanowski „Wilk”
Fot. Zbiory Wojskowego Biura Historycznego

ALEKSANDER KRZYŻANOWSKI „WILK”

Dowództwo nad konspiracyjnymi strukturami ZWZ, po aresztowaniu Nikodema Sulika przez NKWD, przejął Aleksander Krzyżanowski „Wilk”. Po agresji Niemiec na ZSRR komendant główny ZWZ, gen. Stefan Rowecki, zatwierdził go na stanowisku komendanta Okręgu Wilno. Krzyżanowski był weteranem, uczestniczył w I wojnie światowej i wojnie polsko-bolszewickiej. Był zawodowym wojskowym, m.in. uczestnikiem kursu w Szkole Strzelania Artylerii w Toruniu. Podczas wojny obronnej w 1939 r. służył w Armii Poznań i po kampanii wrześniowej natychmiast przeszedł do działalności konspiracyjnej.

Będąc komendantem Okręgu Wilno usiłował negocjować z litewskimi i białoruskimi działaczami niepodległościowymi, lecz wzajemne pretensje terytorialne uniemożliwiały zawarcie rozejmu. W późniejszej fazie wojny starał się dojść do porozumienia z obecnymi na Wileńszczyźnie formacjami sowieckimi, rozważał też taktyczną współpracę z niemiecką armią przeciw prowadzącej wrocie wobec AK działania sowieckiej partyzantce. Po operacji „Ostra Brama” został aresztowany przez NKWD. Zbiegł z sowieckiego więzienia i przedostał się do Polski w nowych granicach, osiadł w Pakości. 3 lipca 1948 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Osadzono go bez wyroku sądu w więzieniu mokotowskim w Warszawie. Wyczerpany kilkuletnim śledztwem i pobytem w celi, schorowany, zmarł 29 września 1951 r. w szpitalu więziennym. Został pochowany w bezimiennym grobie.

broni zakupiona od niemieckich żołnierzy, wykradziona z niemieckich magazynów. Ze względu na swoje odległe położenie od sojuszniczych lotnisk docierały zrzucone broni dokonywane przez aliantów.

NIELEGALNE FABRYKI BRONI I AMUNICJI

W warunkach okupacji uruchamiano podziemne wytwórnie broni i amunicji. Były one w stanie sprostać potrzebom, ale ich produkcja była ograniczona. Wiele partyzanckich arsenałów. Kwatermistrzostwo Okręgu AK „Wiśłyża” utworzyło komórkę produkcyjną „Perkun”. Jej członkowie wykradali z niemieckich magazynów niezbędne środki do produkcji materiałów wybuchowych. Do końca wojny w konspiracyjnych warunkach wyprodukowano 7,5 tys. butelek termicznych i ponad 10 tys. granatów zwanych „sidolkami”.

RELACJE Z MIESZKAŃCAMI WSI

Przetrwanie oddziałów ukrywających się w lasach byłoby niemożliwe bez przynajmniej części ludności cywilnej. Mieszkańcy polskich wsi dostarczali żywności, ubrań, informacji o ruchach oddziałów partyzanckich i sowieckich. Przyjmowali i ukrywali partyzantów. Nie zawsze zachowania takie motywowane były strachem. W warunkach etnicznego konfliktu polacy i Rosjanie często bali się odmówić pomocy. Tak naprawdę prosił – wróg czy swój. Za udzielenie pomocy mogła przysiąc zemsta ze strony innych narodowościowo oddziałów partyzanckich i wieś mogła zostać spalona, a jej mieszkańcy rozstrzelani.

PRZECIWKO NIEMCOM – JASZUNY I

Różnica w potencjale uzbrojenia armii niemieckiej i Armii Krajowej. Oddziały AK miały charakter zasadniczo partyzancki. Przeprowadzone przez oddziały AK miały charakter zasadniczo partyzancki. Bicie jeńców, zatrzymanie transportów czy zdobycie supply. Jedną z takich akcji może być akcja 3. Brygady AK, która 3 czerwca 1944 r. zasadzkę na szosie na transport niemiecki koło Jaszun. W 1944 r. w okolicy miejscowości Soleczniki. W karabiny maszynowe i za

Żołnierze 36. Brygady „Żejmiana” na postoju we wsi Bujwidze, pierwszy z prawej stoi dowódca Brygady, por. Witold Kiewlicz „Wujek”, czerwiec 1944 r.

Fot. Zbiory Muzeum Armii Krajowej
Okręgu Wilno „Wiano”

Kawaleria 3. Brygady Armii Krajowej na placu w Turgielach, 9 kwietnia 1944 r.

Fot. Archiwum IPN

Litewski oddział kolaboracyjny gen. Plechaviciusa wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej ubranych w niemieckie mundury (po prawej). Jeńców puszczono wolno

Fot. Archiwum IPN

WYBRANE AKCJE PARTYZANCKIE I BITWY ODDZIAŁÓW ARMII KRAJOWEJ W OKRĘGU WILEŃSKIM

- 1 lipca 1944
Działalność i awansy partyzanckie i dowódcy i podlegli gen. Stanisława Bujwidzkiego „Jurek”
- 28 sierpnia 1944
Walczyli z Niemcami w okolicy Traków i Myszaki. Po bitwie gen. Stanisław Bujwidzki „Jurek”
- 23 października 1944
Bitwa w okolicy wsi Włostki. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 4 listopada 1944
Bitwa z Niemcami w okolicy wsi Włostki. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 28 grudnia 1944
Targowice. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 8 stycznia 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 11 stycznia 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 1 marca 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 3 marca 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 25 marca 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 26/27 marca 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 22 kwietnia 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 13 kwietnia 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.
- 14 kwietnia 1945
Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej. Wzięty do niewoli i rozebrany do białizny przez żołnierzy Armii Krajowej.

ZYGMUNT SZENDZIELARZ „ŁUPASZKA” po ukończeniu szkół wojskowych, w tym Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu, został zawodowym wojskowym. Brał udział w walkach z Niemcami w 1939 r., został wzięty do niewoli, z której zbiegł. Nie mogąc przedostać się do Francji, wrócił do Wilna i włączył się w działalność konspiracyjną. W 1941 r. organizował siatkę wywiadowczą na terenie dzisiejszej północnej Białorusi, Litwy i Łotwy. Wiosną 1943 r. powierzono mu sformowanie oddziału partyzanckiego. Wczesną jesienią 1943 r. oddział por. Szendzielarza liczył ok. 100 ludzi. Otrzymał nazwę 5. Wileńskiej Brygady AK, zwanej też nieoficjalnie „Brygadą Śmierci”. Jego jednostka była jedną z najbardziej skutecznych i aktywnych w walce z niemieckim okupantem, litewskimi kolaborantami oraz sowiecką partyzantką.

„Łupaszka” krytykował koncepcję współpracy z Sowietami i nie uczestniczył w operacji „Ostra Brama”. Po wkroczeniu Armii Czerwonej na ziemie polskie, pozostał w konspiracji, gdzie z części swoich żołnierzy i innych oddziałów odtworzył wcześniej rozwiązaną 5. Wileńską Brygadę. Jego oddziały prowadziły działania przeciwko posterunkom MO i UB, oraz oddziałom NKWD, KBW i WP na terenie Białostocczyzny, później również na Mazurach i Pomorzu. Walki trwały do początku 1947 r. „Łupaszka” został aresztowany przez UB w czerwcu 1948 r. Po licznych torturach, dwupółletnim pobycie w więzieniu, został skazany na karę śmierci, którą wykonano w 1951 r. Warto nadmienić, że jedną z jego podkomendnych była Danuta Siedzikówna „Inka”.

Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, dowódca 5. Brygady Wileńskiej AK i por. Marian Pluciński „Mścisław”, dowódca 4. Szwadronu. Kiersnowo, 1945 r.

Fot. Archiwum IPN

Obwieszczenie dowódcy Okręgu Wileńskiego AK ppłk. Aleksandra Krzyżanowskiego „Wilka” z 24 czerwca 1944 r., wydane po wymordowaniu cywilnych mieszkańców Gliniszek przez oddziały litewskie

Archiwum Akt Nowych

OBWIESZCZENIE

Szereg gwałtów popełnionych przez oddziały gen. Plechavičiūsa, t.zw. Vietinė Rinktinė, na spokojnej ludności polskiej w Wilnie i ziemi wileńskiej w okresie kwietnia i maja b.r. zmusiły mnie do akcji przeciw tym oddziałom. Przebieg tych akcji jest znany zarówno ludności polskiej jak litewskiej.

Dnia 20 maja wydałem „Wezwanie do Litwinów”, wzywające ich do zaprzestania ostrego kursu antypolskiego i zażądaniem rozpoczęcia akcji pacyfikującej stosunek Litwinów do Policji i „Saugumas” nie zaniechają akcji wyniszczenia Narodu Polskiego, zastosuję jak najostrzejsze środki odwetowe w stosunku do wymienionych czynników.

W dniu 20 czerwca 1944 oddziały litewskie stacjonujące w Polbrzeziu pow. wileńskiego w bestialski sposób wymordowały w majątku Gliniszki 27 osób, w tym 5-ro dzieci do lat 15 i 1 kobiet, a nadto kilkanaście osób w pobliskiej okolicy.

Potworna ta zbrodnia wstrząsnęła do głębi społeczeństwem polskim. Jak wykazało wstępne śledztwo oddziały litewskie zaatakowały kąpiących się w rzece żołnierzy polskich Armii Krajowej, którzy występując w obronie własnej, ogniem karabinowym zmusili napastników do odwrotu.

W kilka godzin później, gdy patrol polski opuścił Gliniszki, przybył wzmocniony oddział litewski i dokonał ohydnych morderstw na niewinnej ludności cywilnej. Nad ofiarami znęcano się w bestialski sposób łamiąc i masakrując im kończyny i roztrzaskując głowy dzieci o ściany budynków.

Wobec tej nieludzkiej i ohydnej zbrodni i wobec tego, że ostrzeżenie moje nie poskutkowało poleciłem podległym mi oddziałom Armii Krajowej wykonanie odwetu na oddziałach litewskich.

Ponadto komunikuję, że sprawcy moralni tej zbrodni będą ukarani na mocy wyroku Sądu Specjalnego.

M.p. 24 czerwca 1944 r.

Dowódca Oddziałów Partyzanckich
Okręgu Wileńskiego
(+) WILKA

OŚWIADCZENIE

Wobec przekroczenia granic Rzeczypospolitej Polskiej przez armię sowiecką i ponowienia przez Zw. Sowiecki próby zaboru siłą Ziem Wsch. i olskich, oraz wobec niesłychanych napaści na Rząd Polski w Londynie, wyrażonych w deklaracjach ZSSR z dnia 11 i 17 stycznia 1944 r. — Konwent Stronnictw Politycznych przy Osobie Przedstawiciela Rządu Polskiego na Ziemię Wileńską, reprezentujący ogół zorganizowanego politycznie społeczeństwa polskiego — w tej doniosłej chwili dziejowej oświadcza z całym naciskiem, że nie uznał i nie uzna nigdy żadnych faktów dokonywanych na celu oderwania części terenów Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie Konwent Stronnictw Politycznych stwierdza uroczystie, że całkowicie uznaje, popiera i obdarza zaufaniem Rząd Polski i Naczelne Dowództwo Armii Polskiej w Londynie, jako jedyne prawowite i konstytucyjne organa zwierzchnie Narodowi i Państwu Polskiemu, reprezentowane przez Pełnomocnika Rządu Polskiego na Kraj, Krajową Reprezentację Polityczną oraz Komendę Główną Sił Zbrojnych w Kraju.

Wszelkie próby macenia jednolitej opinii społeczeństwa polskiego przez czynniki obcej dywersji nasłane przez Moskwę, w rodzaju P. P. R. lub agentów moskiewskiego „Związku Patriotów Polskich” — piętnujemy jako zdradę Ojczyzny.

Konwent Stronnictw Politycznych Polskich:
(Następują podpisy wszystkich — bez wyjątku — stronnictw politycznych polskich, czynnych na Ziemiach Wschodnich Rzplitej i stojących na gruncie Niepodległości i Suwerenności Państwa Polskiego:—)

Wilno 18 stycznia 1944 r. —00000—

Oświadczenie Konwentu Stronnictw Politycznych Polskich w Wilnie z 18 stycznia 1944 r., w sprawie zaboru polskich ziem na wschodzie przez Sowieców. Oświadczenie zostało opublikowane w wydawanym w Wilnie piśmie AK „Niepodległość” w nr 36 z dn. 25 stycznia 1944 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

STYK 1944

WILNO 1944 I PRZECZYNY OPERACJI „OSTRA BRAMA”

W dniu 18 stycznia 1944 r. w Wilnie odbył się Konwent Stronnictw Politycznych Polskich, który w imieniu społeczeństwa polskiego na Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej oświadczył, że nie uznał i nie uzna nigdy żadnych faktów dokonywanych na celu oderwania części terenów Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie Konwent Stronnictw Politycznych stwierdza uroczystie, że całkowicie uznaje, popiera i obdarza zaufaniem Rząd Polski i Naczelne Dowództwo Armii Polskiej w Londynie, jako jedyne prawowite i konstytucyjne organa zwierzchnie Narodowi i Państwu Polskiemu, reprezentowane przez Pełnomocnika Rządu Polskiego na Kraj, Krajową Reprezentację Polityczną oraz Komendę Główną Sił Zbrojnych w Kraju.

Wszelkie próby macenia jednolitej opinii społeczeństwa polskiego przez czynniki obcej dywersji nasłane przez Moskwę, w rodzaju P. P. R. lub agentów moskiewskiego „Związku Patriotów Polskich” — piętnujemy jako zdradę Ojczyzny.

Konwent Stronnictw Politycznych Polskich:
(Następują podpisy wszystkich — bez wyjątku — stronnictw politycznych polskich, czynnych na Ziemiach Wschodnich Rzplitej i stojących na gruncie Niepodległości i Suwerenności Państwa Polskiego:—)

Wilno 18 stycznia 1944 r.

AKCJA „BURZA” NA WILENIECZYZNIE

W dniu 18 stycznia 1944 r. w Wilnie odbył się Konwent Stronnictw Politycznych Polskich, który w imieniu społeczeństwa polskiego na Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej oświadczył, że nie uznał i nie uzna nigdy żadnych faktów dokonywanych na celu oderwania części terenów Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie Konwent Stronnictw Politycznych stwierdza uroczystie, że całkowicie uznaje, popiera i obdarza zaufaniem Rząd Polski i Naczelne Dowództwo Armii Polskiej w Londynie, jako jedyne prawowite i konstytucyjne organa zwierzchnie Narodowi i Państwu Polskiemu, reprezentowane przez Pełnomocnika Rządu Polskiego na Kraj, Krajową Reprezentację Polityczną oraz Komendę Główną Sił Zbrojnych w Kraju.

Wszelkie próby macenia jednolitej opinii społeczeństwa polskiego przez czynniki obcej dywersji nasłane przez Moskwę, w rodzaju P. P. R. lub agentów moskiewskiego „Związku Patriotów Polskich” — piętnujemy jako zdradę Ojczyzny.

Konwent Stronnictw Politycznych Polskich:
(Następują podpisy wszystkich — bez wyjątku — stronnictw politycznych polskich, czynnych na Ziemiach Wschodnich Rzplitej i stojących na gruncie Niepodległości i Suwerenności Państwa Polskiego:—)

Wilno 18 stycznia 1944 r.

WILNO 1944 I PRZECZYNY OPERACJI „OSTRA BRAMA”

W dniu 18 stycznia 1944 r. w Wilnie odbył się Konwent Stronnictw Politycznych Polskich, który w imieniu społeczeństwa polskiego na Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej oświadczył, że nie uznał i nie uzna nigdy żadnych faktów dokonywanych na celu oderwania części terenów Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie Konwent Stronnictw Politycznych stwierdza uroczystie, że całkowicie uznaje, popiera i obdarza zaufaniem Rząd Polski i Naczelne Dowództwo Armii Polskiej w Londynie, jako jedyne prawowite i konstytucyjne organa zwierzchnie Narodowi i Państwu Polskiemu, reprezentowane przez Pełnomocnika Rządu Polskiego na Kraj, Krajową Reprezentację Polityczną oraz Komendę Główną Sił Zbrojnych w Kraju.

Wszelkie próby macenia jednolitej opinii społeczeństwa polskiego przez czynniki obcej dywersji nasłane przez Moskwę, w rodzaju P. P. R. lub agentów moskiewskiego „Związku Patriotów Polskich” — piętnujemy jako zdradę Ojczyzny.

Konwent Stronnictw Politycznych Polskich:
(Następują podpisy wszystkich — bez wyjątku — stronnictw politycznych polskich, czynnych na Ziemiach Wschodnich Rzplitej i stojących na gruncie Niepodległości i Suwerenności Państwa Polskiego:—)

Wilno 18 stycznia 1944 r.

OPERACJA „OSTRA BRAMA”

80 LAT PÓŹNIEJ — DOKŁAD HISTORICZNY WILNA

Pierwotny, niezrealizowany plan operacji „Ostra Brama”. Zgrupowania AK Nr 4 i 5 nie wzięły udziału w akcji, Zgrupowanie AK Nr 2 walczyło w innym miejscu niż zaplanowano i nie brało udziału w bezpośrednich walkach o Wilno. Zgrupowania AK Nr 1 i 3 zaatakowały Wilno od wschodu, zgodnie z założeniami, ale w innym składzie jednostek niż na początku przewidywano

Mapa ze zbiorów Biblioteki Narodowej, opracowanie własne

WISMO BEZPŁATNE

PODAJ DALEJ, W LEWĄ RĘCĘ

Niepodległość

Rok II.

WILNO, 1. III. — 31. III. 1943.

Nr. 5-6 (15-16)

ZBLIŻA SIĘ GODZINA CZYNU...

Ważne narady Sprzymierzonych w Casablance i wielkie mowy ogłoszone po ich zakończeniu przez Churchilla i Roosevelta, — niepowodzenia wojenne Niemiec na wszystkich frontach, — coraz groźniejsze proklamacje Hitlera, rozpaczliwe „wyłapywanie” rezerw ludzkich w krajach okupowanych, — wszystko to wskazuje, że nadchodzi czas ostatecznej rozgrywki, a co za tym idzie, klęski Niemiec i zagłady hitlerizmu. Na „ZEGARZE DZIEJÓW” wskazówki zbliżają się do godziny XII-ej...

Wypadki mogą dalej potęczyć się z zawrotną szybkością. Oczekiwana przez nas chwila walki o Wyzwolenie może nadejść nieoczekiwanie, wcześniej nawet niż się tego spodziewamy.

Dzisiaj więc już musimy na tę walkę nastawić wszystkie nasze myśli, — podporządkować jej wszystkie nasze poczynania. Jednym słowem, w duszach naszych dokonać musimy moralnej mobilizacji, aby, gdy wybiję GODZINA WIELKIEGO CZYNU, — zastała nas w gotowości. Od tej naszej gotowości do czynu zbrojnego, — od naszej woli zwycięstwa, — od zdolności do ofiar i poświęceń, zależeć będzie wynik naszej ostatecznej walki o Wolność i Niepodległość Rzeczypospolitej.

Ojczyzna postawiła nas tu w Wilnie na straży jej wschodnich rubieży; — nie zawieździemy pokładanych w nas nadziei. Niezlomną wolą naszą, a jak tego zajdzie potrzeba, to krwią i życiem naszym przypieczniamy POLSKOŚĆ tej ziemi i tego miasta, które było kolebką tylu wielkich serc polskich.

W obliczu powagi chwili, — w obliczu wielkich dni, które nadchodzą — zjednoczyć musimy wszystkie nasze siły. Umilknąć muszą wszelkie spory i tarcia. Ramię przy ramieniu, „z jedną myślą, z dłońmi w dłoń” staniemy w szeregu na apel Polski Walczącej, — do ostatecznej rozgrywki o Wyzwolenie i lepsze Jutro naszego i pobratymczych

POLAKU! GOTUJ SIĘ DO WALKI! GODZINA CZYNU SIĘ ZBLIŻA...

Wileńskie pismo konspiracyjne „Niepodległość” nr 15 z 1 marca 1943 r. z tytułowym artykułem pt. „Zbliża się godzina czynu...” i hasłem: „Polaku. Gotuj się do walki!”

Zbiory Marcina Orłowskiego

POLAKU!
Bądź gotów do
ostatecznej roz-
grywki. — Szy-
kuj broń i cze-
kaj na rozkaz.

Fragment wileńskiego czasopisma „Niepodległość”
nr 14 z 15 lutego 1943 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

Na piersi drugiego od lewej Henryka Trojanowskiego „Heny” widoczny ryngraf. Żołnierze kompanii szturmowej 1. Brygady, od lewej: NN „Trok”, Henryk Trojanowski „Hena”, NN „Zuk”, Witold Ermow „Doniec”, Henryk Sitkowski „Skrzetuski”

Fot. Zbiory Muzeum Armii Krajowej Okręgu Wilno „Wiano”

Żołnierze idący do ataku na Wilno często mieli przy sobie medaliki, szkaplerze i ryngrafy z orłem polskim w koronie i wizerunkiem Matki Boskiej Ostrobramskiej. Na zdjęciu oryginalny kresowy szkaplerz żołnierza Armii Krajowej

Fot. Zbiory Marcina Orłowskiego

Toteż nie wiercie tym, którzy mówią, że gdyby raz jeszcze przyszli tu bolszewicy — to byliby inni, lepsi. To są starzy nasi znajomi z 1939 r. i jeśli dziś są inni, to z pewnością nie lepsi, a gorsi.

Fragment wileńskiego pisma „Niepodległość — dodatek dla wsi” nr 7 z 15 listopada 1943 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

Grupa partyzantów z 3. Brygady AK. Wielkanoc 1944 r. Za kilka tygodni będą walczyć pod Wilnem

Fot. Zbiory Muzeum Armii Krajowej Okręgu Wilno „Wiano”

Now

OBYWATELE ZIEM WSCHODNICH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ POLACY, BIAŁORUSINI, LITWINI!

Burza wojenna szaleje wokół nas. Pożary i zniszczenie wsi i miast, więzienia i rozstrzelania, porywanie i wywożenie tysięcy ludzi znaczą jej kroki. Znękami jesteście wojną i wieloletnim uolskiem. Tęsknicie do wolności, spokoju i poszanowania prawa. Wszystko to było brutalnie deptane i niszczone.

My — Żołnierze Rzeczypospolitej — niesiemy na ostrzach naszych bagnatów wyzwolenie i ochronę Waszego życia i Waszego mienia, — nie siemy pomocy i ratunku.

Przez nasze tereny Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej przechodzi zwycięska Armia Sowiecka w pogoni za odstepującymi Niemcami. Niemcy są naszym wspólnym wrogiem. Armia Krajowa, na rozkaz naszego Rządu w Londynie i Naczelnego Dowództwa, nawiązuje kontakt i współpracuje na polu militarnym z przechodzącą Armią Sowiecką, jako z aliantem naszych wielkich Sprzymierzeńców, wspierając jej działania wojenne.

Oddziały nasze walczą o wyzwolenie i odrodzenie NIEPODLEGŁEJ I DEMOKRATYCZNEJ RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, która w myśl postanowień Rządu Polskiego i Rady Narodowej w Londynie oraz Rady Jedności Narodowej w Kraju gwarantuje wszystkim obywatelom:

- 1) Wolność i bezpieczeństwo osobiste, oraz wolność wyznania.
- 2) Spokojne życie na swych zagonach i przy warsztatach pracy.
- 3) Równe prawa dla wszystkich obywateli bez różnicy narodowości i wyznania.
- 4) Udostępnienie i upowszechnienie oświaty i możność pełnego korzystania ze wszystkich dobrodziejstw materialnej i duchowej kultury.
- 5) Ustrój sprawiedliwej społecznej, przewidujący:
 - dla ludności wiejskiej — odpowiednią reformę rolną, opartą na zasadach upelnorolnienia, samowystarczalności i niepodzielności własnych, jednostkowych gospodarstw rolnych;
 - dla ludności miejskiej — zapewnienie wszystkim pracy i sprawiedliwego zarobku, zapewnienie powszechnego dobrobytu przez rozbudowę przemysłu i zaprowadzenie rozumnej gospodarki oraz zabezpieczenia na wypadek niezdolności do pracy.

Polska jutra, to Polska Wielka, Polska Sprawiedliwa, Polska Demokratyczna.

Polska jutra, to Ojczyzna, Matka i Opiekunka wszystkich ludzi pracy.

Polska jutra, to lepsze i szczęśliwsze życie Waszych dzieci i przyszłych pokoleń.

Polska jutra, to naturalna Orędowniczka wszystkich mniejszych narodów Środkowej Europy, to gwarantka ich prawdziwej wolności i swobody!

Do wspólnej więc walki o Polskę wzywa Was wszystkich Żołnierzy Polski!

Dla Polski, wspólnej Ojczyzny naszej, nie poskąpimy ofiar naszego mienia, naszej krwi i naszego życia!

Niech żyje Wielka, Niepodległa, Demokratyczna Polska!

Dowódca Okręgów
Wileńskiego i Nowogrodzkiego
WILK

Brux. pol. „Ponudka”.

Odezwa ppłk. A. Krzyżanowskiego „Wilka” wydana podczas operacji „Ostra Brama” 12 lipca 1944 r.

Zbiory Muzeum Armii Krajowej Okręgu Wilno „Wiano”

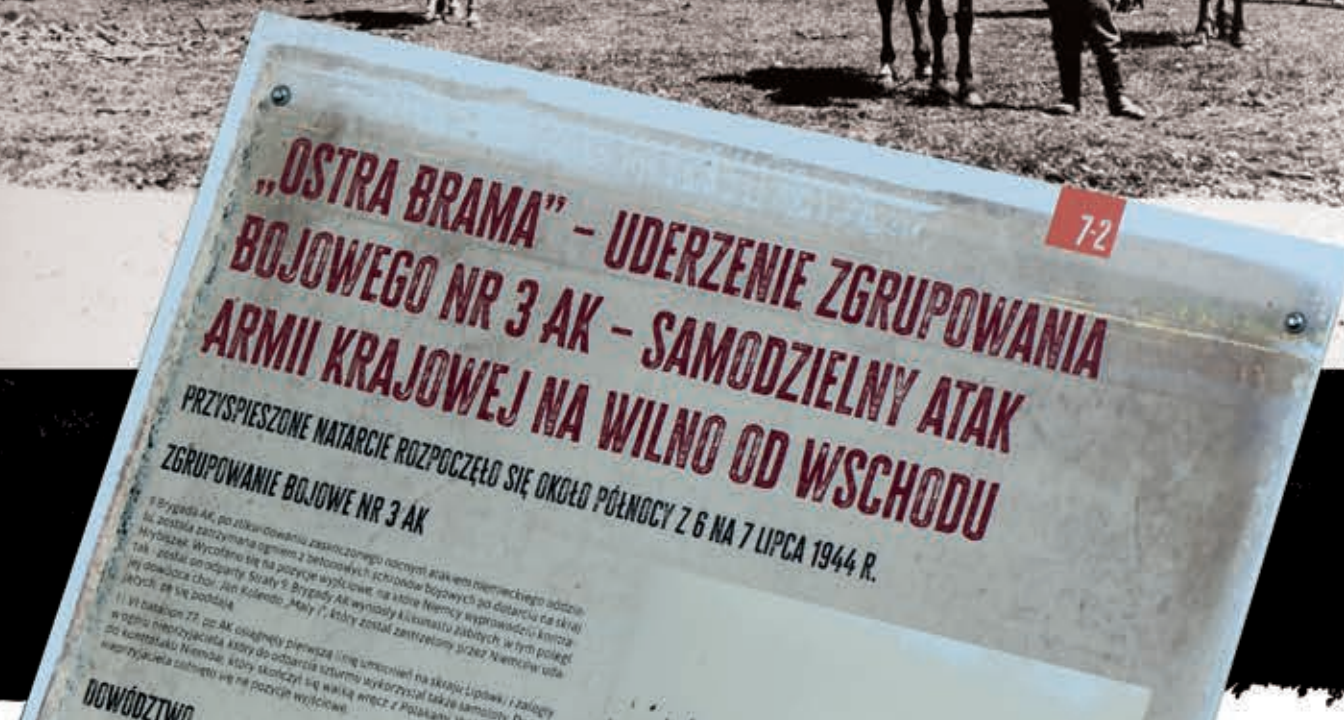
1944.

Żołnierze 13. Brygady AK zabezpieczający w czasie operacji „Ostra Brama” tyły ataku 9. Brygady AK na Wilno. 28 maja 1944 r. pod Szczepanowiczami. Od lewej: por. Adam Walczak „Nietoperz”, dowódca Brygady i dowódcy plutonów – ppor. Aleksander Zajkowski „Grot”, ppor. Adam Astramowicz „Bogdan”, pchor. Witold Ejsymont „Korab”. Zwraca uwagę niemieckie umundurowanie żołnierzy
Fot. pchor. Tadeusz Butkiewicz „Hermes”

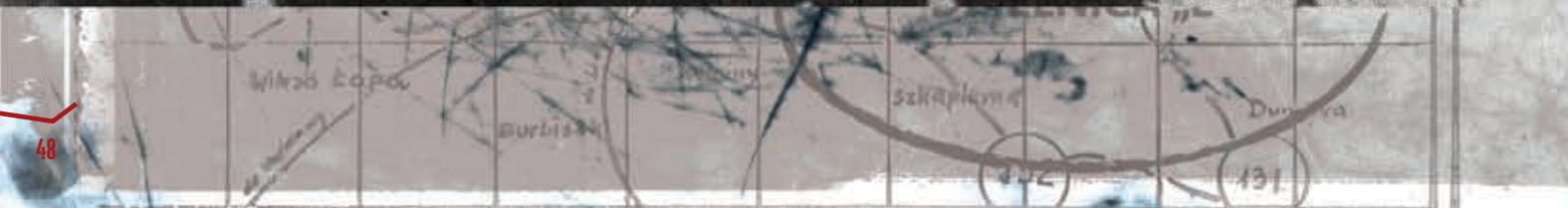
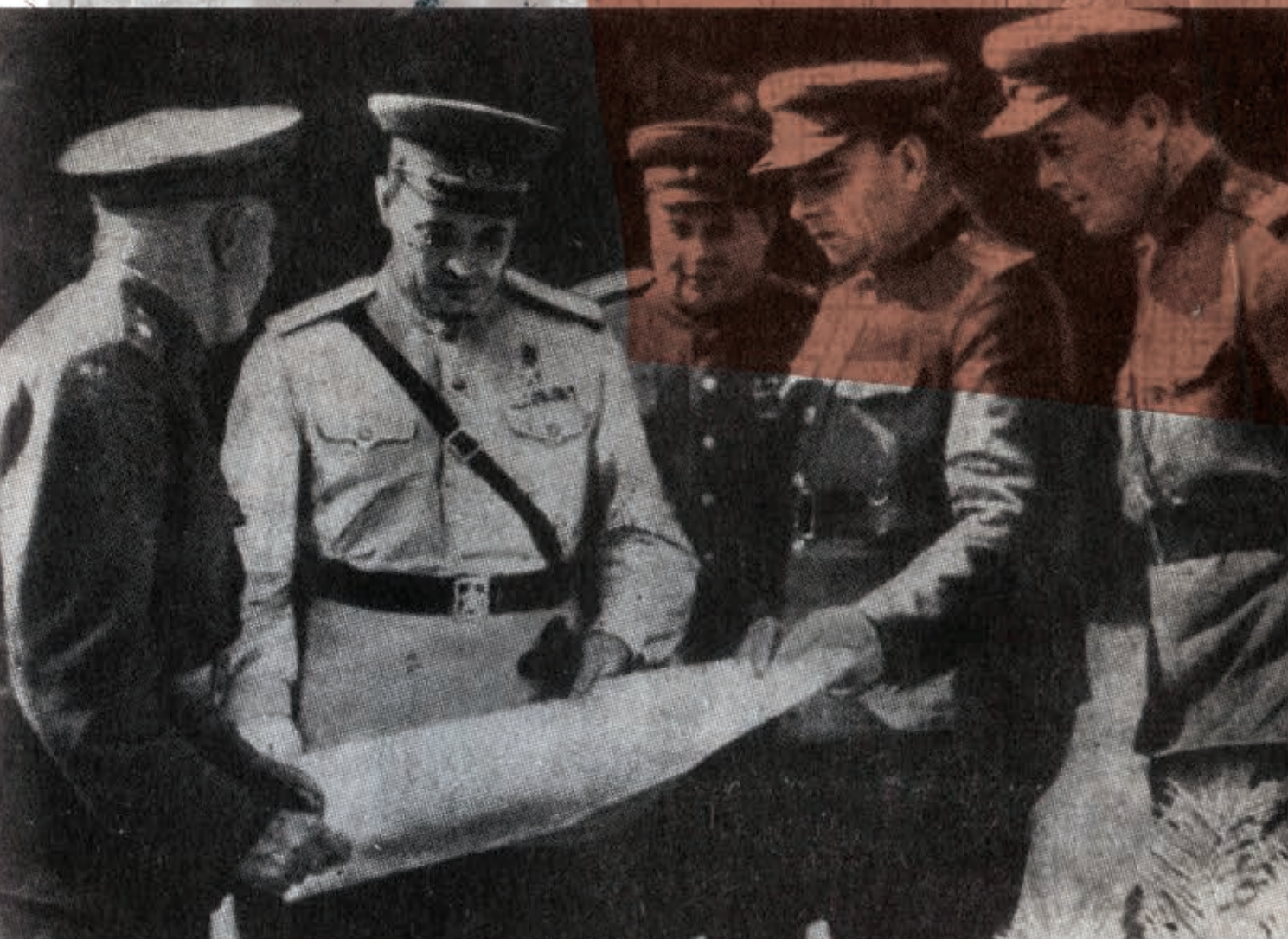
Oddział Rozpoznawczy Komendanta Okręgu (ORKO) na zbiórce. Na czele dowódca, por. Władysław Kitowski „Grom”, po jego prawej wysunięty przed oddział bez lanc – por. Jerzy Urbankiewicz „Zawada”. „Grom” po wojnie będzie ukrywał się przed UB i SB przez kilkadziesiąt lat pod zmienionym nazwiskiem, „Zawada” spędzi 12 lat na zesłaniu w ZSRS. Oddział ORKO będzie atakował podczas operacji „Ostra Brama” wileńskie Lipówki 7 lipca 1944 r., Dzieńwieniszki, czerwiec 1944 r.

Fot. Archiwum IPN

Sowiecki sztab podczas omawiania operacji wileńskiej.
Generał Iwan Czerniachowski (drugi od lewej) i gen. Nikołaj
Kryłow (drugi od prawej)

Fot. za: Roman Korab-Żebryk, „Operacja wileńska AK”

13 lipca 1944 r. Plac Katedralny po walkach. W tle zamkowa baszta Giedymina z powiewającą flagą – być może jeszcze biało-czerwoną

Fot. Jakow Chalip/RGAKFD

Walki w Wilnie w lipcu 1944 r. Zniszczona legendarna niemiecka armata 88 mm, obok sowieckie działo samobieżne SU-76

Fot. Fiodor Kisłow/RGAKFD

Wysadzony przez Niemców w nocy z 6 na 7 lipca 1944 r. Zielony Most w Wilnie. Po zgliszczach tego mostu przechodzili żołnierze Armii Krajowej z Dzielnicy A, zmierzający do ataku na centrum Wilna. W tle kościół św. Rafała Archaniola, w którym 22 czerwca 1941 r., podczas niemieckiego bombardowania, zginęło wielu Polaków

Fot. Jakow Chalip/RGAKFD, fotografia z lata 1944 r.

Opaska uczestnika operacji „Ostra Brama”
rotmistrza Zygmunta Augustowskiego ps.
Lanca, dowódcy Kedywu m. Wilna

Fot. Marcin Orłowski,
Zbiory Marka Wachnika

Longin Wojciechowski „Ronin”, dowódca 4. Bry-
gady AK „Narocz”, ze swoimi żołnierzami.
Po bitwie pod Krawczunami został awansowa-
ny do stopnia kapitana

Fot. Zbiory Tomasza Kozłowskiego

Grupa żołnierzy polskich i sowieckich maszerująca ul. Wielką w Wilnie. Podczas lokalnych
walk z Niemcami często dochodziło do tymczasowych sojuszy pomiędzy Polakami,
a Sowiecami – podczas ataku na Wilno, w samym Wilnie i pod Mejszagółą. Polacy nie
wiedzieli wówczas, że wspólna walka dla nich zakończy się uwięzieniem, a nierzadko
i śmiercią z rąk niedawnych „sojuszników”

Fot. Zbiory Pawła Rokickiego

WIADOMOSCI POLSKIE

Nr.1.

Wilno, dnia 17.VII.1944 r.

Od Redakcji.

Straszliwy cios jaki spadł na Wilno odczuwamy tem boleśniej, iż wobec całkowitego braku prasy i radja jesteśmy nie-tylko-przygniecenii stratą najbliższych nieraz ludzi i całkowitego mienia, lecz także odcięci od źródeł wszelkich obiektywnych wiadomości. Aby wypełnić tę lukę przystępujemy w tym skromnym zakresie do dostarczania społeczeństwu wiarogodnych i aktualnych wiadomości.

DO LUDNOSCI m.WILNA.

W związku z działaniami wojennymi jakie przyżyliśmy w dniach 3-13 b.m. cały szereg rodzin pozbawionych zostało dachu nad głową, tracąc często swoich najbliższych. Do czasu zorganizowania odpowiedniej opieki i pomocy w szerszym zakresie wzywam tych, którzy wyszli cało lub ucierpieli nieznacznie, aby przygarnęli do siebie conajmniej jedną rodzinę poszkodowaną dzieląc się z nią dachem i zapasami. Jest to jednym z pierwszych obywatelskich obowiązków każdego obywatela Rzeczypospolitej nie zależnie od jego narodowości, stanowiska i poglądów.

/-/ Ludwik
Komendant Okręgu Wileńskiego.

Fragment konspiracyjnych „Wiadomości Polskich”, nr 1 z 17 lipca 1944 r., opisujących straty, jakie poniosło Wilno w walkach o jego wyzwolenie i z apelem ppłk. Lubośława Krzeszowskiego „Ludwika” – „Do ludności m. Wilna” o pomoc tym, którzy stracili dobytek

Zbiory Jacka A. Żurawskiego

Niepodległość

Organ ziemi wileńskiej

Rok III. Wilno, 2 listopada 1944 r. Nr. 12 (46)

PISMO BEZPŁATNE № 13 PŁADAJ DAŁEJ W PEWNE RĘCE

Sierpiński H H 1955 Szto 60

W DNIU ŚW.ĘTA UMARŁYCH —

— ŻOŁNIERZOM POLSKIM POŁEGŁYM ZA OJCZYZNĘ Z BRONIĄ W RĘKU W OTWARTEJ WALCE Z WROGIEM,
— ŻOŁNIERZOM POLSKI PODZIEMNEJ TAJEMNIE ROZSTRZELIWANYM W WARSZAWIE, LWOWIE, WILNIE, POZNANIU I INNYCH MIASTACH I MIASTECZKACH POLSKI,
— ŻOŁNIERZOM ZAMĘCZONYM W OBOZACH KONCENTRACYJNYCH I LOCHACH GESTAPO I NKWD.

CZEŚĆ I CHWAŁA!

„Niepodległość” nr 46 z 2 listopada 1944 r., wydawana w konspiracji w Wilnie podczas okupacji sowieckiej. Na pierwszej stronie tekst ku pamięci żołnierzy polskich – poległych w walkach, rozstrzelanych w Warszawie, Lwowie, Wilnie, Poznaniu oraz zamęczonych w obozach koncentracyjnych i lochach Gestapo i NKWD

Zbiory Jacka A. Żurawskiego

Zniszczona ulica ul. Straszuna
Fot. Jan Bułhak, zbiory Muzeum Fotografii

Zniszczony most na Antokolu nad Wilią
Fot. Jan Bułhak, zbiory Muzeum Fotografii

STRATY

KONIEC POLSKIEJ WILEŃSZCZYZNY

SOWIECKIE PRZESŁADOWANIA LUDNOŚCI CYWILNEJ

Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

OPÓR NIEZŁOMNYCH

Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

REAKCJE ZACHODNICH MOCARSTW

Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

WILNO POD SOWIECKIM PANOWANIEM

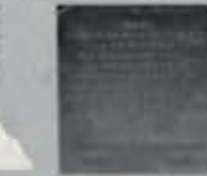
Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

KRÓTKA HISTORIA WILNA I WILEŃSZCZYZNY

Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

Wojna nie przyniosła nam spokoju. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego. Wiele tysięcy Polaków zostało przesiedlonych do Związku Radzieckiego.

Rozkaz nr 10 rozwiązujący oddziały Armii Krajowej w Okręgu Wileńsko-Nowogródzkim, z dn. 18 lutego 1945 r., wydany przez komendanta Okręgu mjr. Stanisława Heilmana „Wileńczyka”

Zbiory Jacka A. Żurawskiego

KOMENDA OKRĘGU
WILNO—NOWOGRÓDZKIEGO

L. dz. 2175/40

Data 18. II. 1945 r.

Rozkaz Nr. 10

Żołnierze Armii Krajowej Okręgu Wileńsko—Nowogródzkiego.

Na podstawie dekretu Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i w wykonaniu rozkazu Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju rozwiązuję oddziały Armii Krajowej w podległym mi Okręgu Wileńsko—Nowogródzkim. Wam wszystkim szczerze polecam ten rozkaz do wykonania i do porządkowania sobie oddziałów.

Żołnierze! Nie wytrącała Was z równowagi klęska, jakiej byliście świadkami w 1939 roku. Honor i obowiązek kazał Wam, po utracie nieległości, wejść w podziemne szeregi Armii Krajowej, powstałej na rozkaz Rządu Polskiego do walki z nawałą teutońską. Spełniliście dobrze swój obowiązek. Świadkami są mogiły żołnierzy polskich, rozsiane po Ziemi Wileńskiej i Nowogródzkiej, dokumentujące wymowę krwi, że ziemia ta są wasza, gdyż walczyli i ginęli na niej syny tej ziemi — żołnierze Polskiej Armii Krajowej. Byliście jednocześnie tym znakiem widomym, oraz sumieniem, które świadczy przed światem, że POLSKA choć w podziemiach, ale żyła. Ukoronowaniem czynów Waszych w tym okresie czasu była walka o ten bastion polskości na północno—wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej — o Wilno, w momencie wkraczania na te tereny Armii Czerwonej. Wtedy patrzyła wówczas na Was Polska cała, świat cały. Tego bohaterstwa nie zapomni Wam nigdy OJCZYŻNA.

Żołnierze Armii Krajowej Okręgu Wileńsko—Nowogródzkiego. W tym rozkazie dziękuję Wam w imieniu OJCZYŻNY za krew wylaną przez Was o JEJ byt, za Wasze rany, za tułaczkę i poniewierkę, za cierpienia w kazamatach, lochach więzień i na zesłaniu, za ból tysięcy Waszych matek, żon, ojców, braci i siostr.

Teraz każdy z Was jest swym własnym dowódcą. Dotychczasowy Wasz dowódca, Wasza postawa i Wasz niesplamiony honor kładą mi przypuszczenie, że i nadal będziecie wiernymi synami OJCZYŻNY. Że nie omamią Was słowne obietnice tych czy innych przyrzeczeń, że gdziekolwiek będziecie, gdy będzie tego potrzeba, każdy z Was śmiało i otwarcie oświadczy, że żąda, by na jego stronie rodzinne pozostały przy wolnej i naprawdę niezawisłej Polsce, że w postępowaniu Waszym drogowskazem będzie Wam zawsze — prawdziwe dobro Polski — i że wytrwacie w tym aż do końca. Przestaliście być od tego momentu żołnierzami Armii Krajowej, ale pamiętajcie, że nie przestaliście być żołnierzami OJCZYŻNY.

Niech żyje prawdziwie wolna i prawdziwie niepodległa POLSKA!!!

Komendant Armii Krajowej
Okręgu Wileńsko—Nowogródzkiego

WYDAWNICTWA KONSPIRACYJNE W POLSCE

W latach 1939–1945–1956 na terenach okupowanej Polski w konspiracji antyniemieckiej ukazało się ok. 1200 tytułów prasy podziemnej, w konspiracji antykomunistycznej – ok. 600 tytułów prasy podziemnej.

Prasa wileńska: „Nasza Wieś”, „Jednością Siłni”, „Droga Wolności” (zbiory Marcina Orłowskiego), „Na Zew Ziemi Ojczystej” (zbiory Muzeum Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej „Wiano”), „Bojowy Znak”, „Partyzant” (kopie w zbiorach Jacka A. Żurawskiego)

„NIEPODLEGŁOŚĆ” I TAJNE WILEŃSKIE DRUKARNIE

PISMO KONSPIRACJI WILEŃSKIEJ – „NIEPODLEGŁOŚĆ”

„Niepodległość” – pismo konspiracyjne Armii Krajowej w Wilnie. Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański. Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

W KONSPIRACJI SOLIDARNOSCIOWEJ I KONSPIRACJI AKCIOWEJ

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Józef Dobrzański (Jacek), redaktor naczelny wileńskiego pisma konspiracyjnego „Niepodległość”.
Fot. Dżary Masłowski, Armii Krajowej, Dżary Masłowski

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

ŚWIADCZENIA WILEŃSKICH AKCIOWYCH DRUKARNI I STAN WIDZIELNY

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

DRUKARNIA WILEŃSKA „FARBA T”

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Wileńskie wydanie „Niepodległości” było pierwszym w historii polskiej prasy podziemnej. Jego redaktorem był m. in. Józef Dobrzański.

Otwarte, po zdjęciu maskowania, wejście do tajnej drukarni zaprojektowanej i zbudowanej na wzór wileńskich „Farby F” i „Farby T”

Fot. Jacek Smarz

Podziemną drukarnię opuszcza Marek Wachnik, konspiracyjny drukarz książki o wileńskich drukarniach Armii Krajowej z czasów niemieckiej okupacji

Fot. Jacek Smarz

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

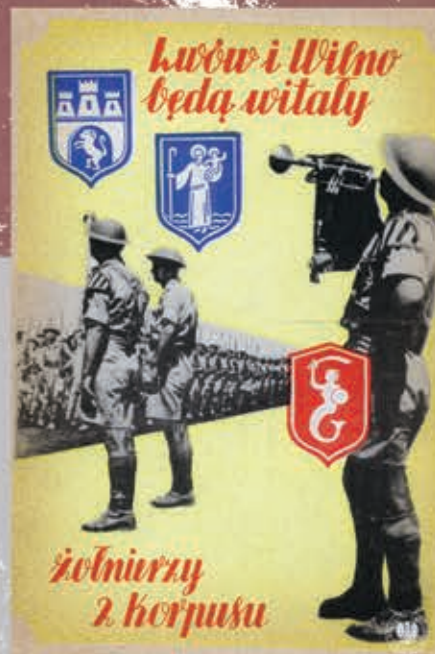
Operacja „Ostra Brama” na Wileńszczyźnie trwała od 7 do 13 lipca 1944 r. Zakończyły ją dwa symboliczne wydarzenia – zawieszanie przez żołnierzy Armii Krajowej biało-czerwonej flagi na baszcie wileńskiego zamku, a następnie rozbicie polskich oddziałów przez Sowietów, uwięzienia i zsyłki.

Atak oddziałów Armii Krajowej od wschodu na Wilno zakończył się porażką. Walki wewnątrz miasta przyniosły pewien ograniczony sukces. Miasto po 5 latach okupacji było przez kilka dni wolne, na ulicach powiewały polskie flagi, można było głośno, bez obawy, rozmawiać w ojczystym języku. Dla wielu Polaków z Wileńszczyzny były to ostatnie dni wolności w życiu. I może właśnie dla tych chwil warto było przeprowadzić operację „Ostra Brama”.

Pocztówka wydana przez Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie. W II. Korpusie Polskim we Włoszech służyło wielu żołnierzy z Kresów – z Wilna i Lwowa. Ich nadzieje powrotu do ziemi rodzinnej Sowieci rozbili w pych

Fot. Archiwum IPN

Granica 5 rozbioru – ZSRS odbiera Polsce 11 milionów obywateli i połowę przedwojennego terytorium wraz z Wilnem i Lwowem. Akcja „Burza” oraz operacja „Ostra Brama” miały temu zapobiec – okazały się bezskuteczne. Antykomunistyczna ulotka wydana w 1944 r.

Zbiory Marcina Orłowskiego

Uznanie po latach. 1 sierpnia 1966 r., w rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego, przebywający w Wielkiej Brytanii, gen. Tadeusz Komorowski „Bór” ustanowił „Krzyż Armii Krajowej”. Odznaczenie to trafiło do wielu żołnierzy AK uczestniczących w operacji „Ostra Brama”. Krzyż przekazywano często w sposób konspiracyjny, gdyż Służba Bezpieczeństwa przez wiele lat zatrzymywała na granicy nadsyłane odznaczenia i wysyłała za granicę wnioski o odznaczeniowe

Zbiory Marcina Orłowskiego

W Toruniu wystawa Muzeum Historycznego w Lubinie prezentowana była od lipca do października w trzech miejscach – Parku Pamięci „Zbrodni Pomorskiej”, w miasteczku akademickim przy Bibliotece Głównej UMK, tuż przy ul. Wileńskiej, a także na dziedzińcu Ratusza Staromiejskiego.

W listopadzie można było oglądać ją w leżącej pomiędzy Toruniem, a Bydgoszczą miejscowości Zławieś Wielka, skąd trafiła do miasta nad Brdą – w okolice Biblioteki UKW.

2024 TORUŃ

O AUTORZE

MARCIN ORŁOWSKI – torunianin, pasjonat historii, a z racji wykształcenia i wykonywanego zawodu – marketingowiec. Jest miłośnikiem Torunia oraz cenionym przewodnikiem. Z entuzjazmem oprowadza po grodzie Kopernika, dzieląc się także opowieściami na temat miejsc związanych z historią konspiracji czasów II wojny światowej i czasów Solidarności.

Autor wielu publikacji, m.in. serii miniprzewodników po Toruniu, takich jak: „Silna – odrodzona”, „Noc okupacji”, „Toruńscy Żydzi – swoi czy obcy”, „Najstarsza nekropolia Torunia”, „Spacer wiślany”, „Spacer po Rubinkowie”, „Toruń a wojna polsko-bolszewicka” oraz nietypowego przewodnika „Spacerownik toruński po czasie i przestrzeni. Stare Miasto w chwilach rozpacz i nadziei 1939–1948”. Tematowi czasów okupacji poświęcone jest również jego opracowanie dotyczące martyrologii Polaków w 1939 r. – „Inne spojrzenie na Fort VII – czyli rozważania: co i gdzie?”. Autor opracowań encyklopedycznych na temat dziejów toruńskich pomników w latach 1920–1939. Napisał też pracę o okupacyjnej fotografii zatytułowaną „Toruń wymazany z pamięci: miasto czasów II wojny światowej w fotografiach mieszkańców, gości i okupantów”. Ponadto, współpracował przy tworzeniu „Słownika biograficznego opozycji w PRL 1956–1989”. Obszarem jego zainteresowań jest także historia powstań narodowych.

Autor i organizator wielu wystaw m.in. w Muzeum Okręgowym w Toruniu (XX-lat Solidarności), Dworze Artusa w Toruniu (Świadectwa stanu wojennego), Centrum Dialogu im. Jana Pawła II w Toruniu (Historia i wydawnictwa opozycji przedsierniowej z lat 1976–1980), Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu (Bez cenzury. Fenomen niezależnych wydawnictw lat osiemdziesiątych).

Także scenarzysta i reżyser filmów poświęconych toruńskim historiom z czasów II wojny światowej.

Współtworzył Festiwal Światła Skyway w Toruniu. Był też zaangażowany w poszukiwanie nieznanymi miejsc zbiorowych pochówków z lat 1939–1947, współpracując z Instytutem Pamięci Narodowej i Fundacją „Pamięć”. Współpraca ta zaowocowała publikacją poświęconą grobom zbiorowym i nieznanym miejscom pochówków w Toruniu: „Niech Ci ziemia lekką będzie”, czyli rozważania toruńskie o zalewaniu przeszłości betonem zapomnienia.” Przez kilka lat związany z Ośrodkiem Karta w Warszawie.

W 2009 r. odznaczony medalem „Pro Memoria” za działania na rzecz ratowania zabytków.

BIBLIOGRAFIA

- Edmund Banasikowski, *Na zew Ziemi Wileńskiej*, Warszawa–Paryż 1990.
- Jan Erdman, *Droga do Ostrej Bramy*, Londyn 1984, Warszawa 1987.
- Ilustrowany krótki praktyczny przewodnik po Wilnie*, Wilno 1930.
- Jan Jaskólski, *Wilno, jego zabytki i piękno*, Wilno 1939.
- Juliusz Kłos, *Wilno, przewodnik krajoznawczy*, Wilno 1929.
- Roman Korab-Żebryk, *Epilog, Wileńszczyzna 1944*, Warszawa 1981.
- Roman Korab-Żebryk, *Operacja wileńska AK*, Warszawa 1985.
- Józef Krajewski, *Wojenne dzieje Wilna 1939–1945*, Warszawa 2011 i 2014.
- Tomasz Łabuszewski, *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Piotr Niwiński, *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 1999.
- Polacy znad Wilii, Niemna, Narwi i Bugu w łagrach radzieckich w latach 1944–1947*, Warszawa 1984.
- Paweł Rokicki, *Ku Ostrej Bramie. Wileńska i nowogródzka Armia Krajowa w obronie ziemi ojczystej*, Warszawa 2016.
- Longin Tomaszewski, *Kronika Wileńska 1939–1941*, Warszawa 1989.
- Longin Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa 2010.
- Grzegorz Wąsowski, Leszek Żebrowski (praca zbior.), *Żołnierze Wyklęci, antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944 roku*, Warszawa 2013.
- Stefan Wirski, *Polityka ZSRR wobec ziem polskich 1939–1941*, Warszawa 1985.
- Rafał Wnuk red. nacz. (praca zbior.), *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, Warszawa–Lublin 2020.
- Jarosław Wołkonowski, *Okręg Wileński Związku Walki Zbrojnej Armii Krajowej w latach 1939–1945*, Warszawa 1996.
- Wiano, Trybuna Akowców Wileńskich*, Wilno–Łódź, nr z lat 1995–2004.

Muzeum
Historyczne
w Lubinie

Park
Leśny
w Lubinie

WYSTAWA EDUKACYJNO-HISTORYCZNA „OPERACJA OSTRĄ BRAMĄ”

Wykorzystano materiały pochodzące ze zbiorów:

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Fotografii w Krakowie, Muzeum Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej „Wiano” w Łodzi, Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie, Rosyjskiego Państwowego Archiwum Dokumentów Filmowych i Fotograficznych w Moskwie, Rosyjskiej Agencji Informacyjnej TASS w Moskwie, Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie

oraz ze zbiorów prywatnych:

Michała Butkiewicza www.oszmianszczyzna.pl, Zbigniewa Charytoniuka, Marka Konikiewicza, Tomasza Kozłowskiego, Kazimierza Krajewskiego, Marcina Orłowskiego, Pawła Rokickiego, Marka Wachnika, Jacka A. Żurawskiego.

Wykorzystano plany i ilustracje:

z wydania konspiracyjnego książki Piotra Pietkiewicza „Farba T”, za zgodą Marka Wachnika z podziemnego Wydawnictwa „Druk” oraz z książki Pawła Rokickiego „Ku Ostrej Bramie. Wileńska i nowogródzka Armia Krajowa w obronie ziemi ojczyzny” wydanej przez IPN w 2016 r. za zgodą autora.

Zdjęcia współczesne:

Andrzej Dyszyński, Marcin Orłowski, Jacek Smarz, Muzeum Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej „Wiano” w Łodzi.

Szczególne podziękowania za pomoc składamy Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz osobom prywatnym Marcie Drabik, Andrzejowi Dyszyńskiemu, Wojciechowi Grochowalskiemu, Karolowi Orłowskiemu, Pawłowi Rokickiemu, Marcinowi Swaczynie, Jackowi A. Żurawskiemu.

autor wystawy: Marcin Orłowski

projekt graficzny wystawy: Jacek Świerad

KATALOG

wstęp:	Robert Raczyński
teksty:	Justyna Karlińska
redakcja:	Marek Zawadka
korekta:	Dorota Gońda
projekt graficzny i skład:	Iza Świerad
fotografie:	Magdalena Chabasińska s. 7 Marcin Orłowski s. 64–67 Iza Świerad s. 4, 12, 13 Jacek Świerad s. 10, 11, 17, 19, 20, 24, 29, 32, 35, 38, 39, 40–42, 45, 49, 56, 58, 62
wydawca:	Muzeum Historyczne w Lubinie
dyrektor:	dr Marek Zawadka

www.muzeum-lubin.pl

ISBN 978-83-66574-76-2 (druk)

ISBN 978-83-66574-77-9 (pdf)

© Copyright by Muzeum Historyczne w Lubinie, 2024

Lubin 2024

ISBN 978-83-66574-76-2

9 788366 574762